2

DISSERTATIO INAVGVRALIS PATHOLOGICA

QVA

HEMICRANIAM SIC DICTAM VERAM

NOVO EXAMINI SVBIECIT,

ET QVAM

CONSENSV GRATIOSI MEDICORVM ORDINIS

IN ACADEMIA HALENSI

PRAESIDE

IOANNE CHRISTIANO REIL,

MEDICINAE AC CHIRVRGIAE DOCTORE, PROFESS. THERAPIAE P. O. SCHOLAE CLINICAE DIRECTORE ET CIVITATIS HALENSIS PHYSICO,

PRO

GRADV DOCTORIS MEDICINAE

RITE OBTINENDO

DEFENDET

AVCTOR

IACOBVS SÜSS

GLACENSIS.

DIE XIII. OCTOBR. MDCCLXXXXI.

HALAE,

TYPIS IO. CHRISTIAN. HENDELII.

§. 1.

Qui hanc vel illam disciplinam siue addiscendam, siue aliis exponendam ac illustrandam sibi sumunt, eos (ut alias taceam, quae huius generis, non tamen loci sunt differentias) duplici via incedere video. *Alii* non nisi ea amplectuntur, quae prae ceteris omnibus verissima videntur, quaeque ad rem ipsam proxime faciunt atque usum, quem largiuntur, primo quasi adspectu facillime produnt. Atque haec quidem omnia in brevem epitomen ita redigunt, ut inde systema emergat breve, rotundum, omnibus numeris absolutum et, quod caput rei est, *nullo dubitationum genere turbatum*. Nihil enim magis fugiunt, quam quae ita sunt comparata, ut vel in utramque partem de iis disputari queat, vel longa indigeant et scrupulosa argumentorum aestimatione, unde, quid demum illud sit, quod prae ceteris probabile habendum sit, perspiciatur. Ex adverso huic respondet *aliorum* consilium et institutum, inquirendi nempe, perscrutandi, excutiendi omnes disciplinae locos; atque vel iis, quae diu, quin per aliquot saecula verissima habita fuerunt, suas quasdam dubitationes audaciter opponendi, dummodo ad argumenta perti-

neant, quae nondum ſatis in apricum ſunt poſita, ſed novo ac ſtrenuo quodam examine indigere videntur. Ab excitandis itaqne *dubiis* ita parum abhorrent, ut potius omnem diſciplinae ſpem poſitam eſſe intelligant in *dubitatione.* Hinc igitur aliis diſciplinae partibus *dubia* quaedam ſaepiſſime interponunt, et refutatis ſubinde *pluribus* quibusdam hypotheſibus, neque ulla alia eaque nova ſententia ſubſtituta, propter illud tamen negotium bene peractum ſibi gratulari quin paſſim boni quid his praeſtitiſſe fateri non dubitant. Movent dubia, ac ſcholae ſuae alumnos incertos relinquunt, quin forte de diſciplinae incertitudine atque de vago inſtitutionum genere querentes ac gemibundos. Evitare haec ſane potuiſſent, ſi prima, quam dixi, methodus ipſis placuiſſet. In hac enim *dubiis* locus nullus eſt. Patet duntaxat certis quibuscunque rebus atque in uſum proxime vocandis. Iam vero iſti forte reponunt: illa methodo ab aſſentiendi levitate ad inveſtigandi et cogitandi ſolertiam quemvis poſſe egregie revocari; non eſſe, quae habentur, veriſſima; et ita certe maxime excitanda eſſe ingenia aliorum, ut minime ſufficere videntur noſtra. His alii reſpondebunt: multis, quae in medium proferuntur, dubiis, tyrones turbari; ita multas eſſe veritates, quibus carere non poſſumus, ut his potius tempus ſacrare deceat, quam aliarum rerum, quae longiori meditatione egent, inveſtigationi; atque *dubitationum*, quibus nimis diu et ſaepe indulgere ſolemus, eam vim eſſe, ut malam quandam *dubitandi* conſuetudinem tandem inducant.

Motam hanc controverſiam paucis componere, neque in animo eſt, neque fieri id poſſet propter ipſam rei naturam. Vaga enim eſſet omnis hac de re diſputatio, niſi *plura* diſtinguere velis. Sed liceat in univerſum monere: in addiſcenda aeque ac explicanda medicina, *non levis momenti* eſſe quaeſtionem: *qui iuſti ſint limites, circa ea, qnae dubia ſunt, vel inveſtiganda vel ſaltim in medium proferenda?* Ab utraque enim parte deflectunt. Dubiis alii nimis indulgent; ſcrupuloſe ſingulas quasdam diſciplinae, easque maxime obſcuras partes animo perſequuntur, negligentes alias, inprimisque omnis ſcientiae cognitionem quandam fundamentalem, ſyſtematicam, ſelectam, ſuis viribus, aliisque, quae circumſtant et fortuita ſunt, accommodatam. Alii contra rotundum illud ac abſolutum ſyſtema, cuius paucis ſuperius memini, unice amplectuntur, et quamvis neque de hebetudine neque de aliis, quae fortuita ſunt,

im-

impedimentis queri possint, nihilominus tamen ab omni, quae paullulum subtilior est, propria meditatione penitus abhorrent, et methodum aliorum, quos disciplinae partes strictim persequi atque de multis *dubitare* audiunt, ita pessime ferunt, ut his nomina impertiant malae notae, hominis verbi gratia *sceptici* aliaque. Ego certe, si ex me quaereres: *ubi dubitandum* esse existimem? ibi, responderem, ubicunque *veritas* non satis affulget; siquidem vero quaestio moveatur: *ubi* in medium proferenda sint ista dubia, vel animo pervolvenda? ad *multa* certe *alia*, scientiae v. g. naturam, tyronum finem, ingenium, aliaque respiciendum esse. *Aliud* enim est: dubitationi locum esse, *aliud*, dubitationibus indulgere, *aliud*, easdem in medium proferre, *aliud* denique proh dolor! easdem componere et removere. Sed mitto haec, ut unum proferam exemplum, ubi in *medicina* a *dubitationibus* quodammodo *temperandum*, aliud, ubi *iisdem* magis *indulgendum* esse existimem. Illud a *systemate* aegritudinum *naturali*, hoc autem ab alio huius generis systemate, *pathologia* sic dicta *symptomatica*, nec non de *Physiologia*, *eiusve* certe *quamplurimis partibus* repetere poteris. In systemate naturali *febres* distinguimus *nervosas*. Multa supersunt dubia, quae huius generis febrium spectant theoriam. De his autem non adeo tibi liceret sollicitum esse, ut propterea locum iisdem denegare velis in systemate naturali. Nimirum pars theoriae, quam bene de hoc febrium genere cognitam habes, hoc fere momento absolvitur: esse febrium genus, in quibus motus et affectiones nervorum arte quodammodo mutabiles *ideo* sistunt caussam aegritudinis febrilis therapeuticam, quod istae nervorum conditiones caussam absolvunt aegritudinis permanentem. Et haec quidem febris notio in tuum, medici nempe artificis, usum sufficit. Considerenda autem est omnis haec notio tanquam *adminiculum* praxeos ac theoriae hodiernae (ein einstweiliger Behelf unsrer Vorstellungs- und Handlungsart), quippe quo citius carere non poteris, nisi forte aliquando caussae, quae istas nervorum conditiones inducunt, non solum detectae fuerint, sed ita quoque comparatas eas esse perspexeris, ut et signis cognosci et arte impugnari queant. Donec vero haec praestiterint medici (id, quod respectu quarundam febrium nunquam valebit, quippe quae semper dicto respectu pro nervosis habendae erunt) ista cognitione, cum usui quotidiano accommodata sit, frui, *dubia* vero, quae huc nihil faciunt, mittere decebit. De systemate enim aegritudinum naturali simile iudicium ferrem, quod ferre placuit celeber. *Platnero* de physiologia.

 Est,

Eſt, inquit, probabilis de natura hominis diſputatio, unius medicinae uſibus et praeceptis accommodata. Quod quidem dictum, iis, quae hucusque expoſui, niſi me omnia fallant, omnino eſt conſentaneum. Demonſtrationibus, quae neceſſaria concluſione perficiuntur, neque in Phyſiologia, neque in alia medicinae parte videtur eſſe locus. Hinc fugiendum ad *probabilitatem*, eaque fruendum eſt. Sit vero *diſputatio*, ſit locus *diſputationibus*, quod ſupra monui, ut proxime ſingula evehamur ad veritatem. In *practica* autem *medicinae* parte a *dubitationibus* ſubinde *temperare*, ſapientis erit medici artificis. Ita enim v. g. *ſyſtema* aegritudinum *naturale* laudabilis quaedam habenda eſt morborum diſpoſitio, cauſſis eorundem therapeuticis, unius itaque medici artificis, uſibus accommodata.

§. II.

Quam paucis tetigi quaeſtionem de iuſto *loco* et *modo dubitationum* in explicanda vel addiſcenda medicina, dignam quidem eſſe ſentio, quae longe uberius, quam late iſta patet, diſquiratur; ſufficiat autem monuiſſe: modo indulgendum iisdem eſſe liberalius quam quidem fieri id vulgo conſuevit, modo autem ab iisdem magis eſſe temperandum. Hoc enim loco iſtam quaeſtionem ideo tangere placuit, ut, ſi aliis quibusdam uſibus fides deneganda ſit, quos ex brevi noſtra de hemicrania commentatione redundare forte poſſe autumaveram, unum tamen certe momentum ſuperſit, cuius reſpectu veniam dabit aequus, ac benevolus Lector. *Dubitationem* nempe *movendam eſſe* putavi de *hemicraniae*, quam *veram* dixerunt, charactere. Is enim minime ita definitus eſt ab Auctoribus, ut de hemicrania *vera*, quam ita, veluti unum et definitum morbum vocant, loqui ipſis omnino liceat; id quod nec ſine iure nec ſine utilitate deſiderabis. Miſſis itaque reliquis, quae huic dubitationi paſſim adieci, id ſaltim ſperare potuiſſe mihi viſus ſum, fore, ut iis non omnino diſpliceam, qui cauſſae ſuperius (§. 1.) laudatae patroni exiſtunt, *dubitationum* volo, quae iuſto loco moventur, neque modum, quem decet ſervare, excedunt.

§. III.

Iam vero paucis praemittam, quae ſint praecipua momenta, in quibus illuſtrandis pro viribus verſatus ſum in hoc ſpecimine academico. Praemittam enim haec, ne forte diutius, ac par eſt, unum alterumve

Lecto-

Lectorem detineam, de his forte, quae dicam, satis superque iamiam persuasum.

Primum itaque momentum *dubitationem* spectat, cuius memini superius. Auctores nempe de *hemicrania vera* passim ac saepius verba faciunt. Desideratur autem, me quidem iudice, huius aegritudinis vera ac genuina notio, ita nempe comparata, ut pro hac morbi definitione ea ratione de hemicrania vera loqui Auctoribus liceat, qua quidem eos hac de re loqui videmus.

Aliud quoddam momentum ad *characteres* pertinet, quos in *species* hemicraniae prae ceteris memorabiles cadere existimavi, et quos ideo in hunc usum collegi.

Iam vero huius generis aegritudines, quas quidem *species* vocavi *hemicraniae prae ceteris memorabiles*, a se invicem vario itidem respectu recedunt. Hinc itaque

tertio loco ponendum est aliud momentum, quod e sequentibus patebit: pro dictis nempe aegritudinum characteribus, de *hemicrania vera*, tanquam de *uno* eoque definito morbo speciali loqui te non posse, sed potius de pluribus, iisque tamen definitis et prae reliquis notatu dignis hemicraniae speciebus.

Quarto loco monendum esse putavi: e re tamen esse medicinae, dicta ratione quasdam huius aegritudinis species a reliquis distinguere. Non solum enim propter characteres, qui ipsis prae reliquis hemicraniae speciebus competunt, satis sunt memorabiles, verum etiam propter usum, quem medico artifici ex hac aegritudinum divisione haurire licet, ab omnibus reliquis separari merentur. Profluunt enim *e fonte chronico*, eoque certe ut plurimum *abdominali*.

Quinto denique *loco* periculum nonimandum venit, quod alibi feci quodque eo, quod nunc dicam, absolvitur momento. Caussam hemicraniae, prae ceteris notatu dignae, alii ab arthritide deduxerunt, alii a caussa sympathica abdominali. Iam vero monui, utramque sententiam, seu potius argumenta, quae ab utraque parte in medium proferuntur, quatenus veritati sunt consentanea, non ea ratione differre aut sibi invicem repugnare, qua quidem hoc utique valere vide-

videtur utriusque caussae patronis. Vtramque potius sententiam, suis, quibus nectitur, vinculis conciliandam esse putavi.

Atque haec quidem sunt praecipua, quamvis non omnino dicto ordine, passim tamen, quae sequuntur, paginis quodammodo illustrata.

§. IV.

Qui huius loci est, capitis dolor, hemicrania dictus, unum duntaxat capitis latus, infestat: frontem potissimum, oculum atque regionem sic dictam temporalem.

In speciebus autem hemicraniae prae ceteris notatu dignis (ut characteres earumdem quosdam praemittam), dolor satis vehemens aegrum exercet; tempore plus minusve definito saepius recurrit; aegritudini debetur, quae propriam quasi sedem in corpore figit, eique inhaeret, quamvis nullo praesente capitis dolore, quippe qui nihil aliud sistit, quam mali, quod subest et chronicum est, singularem quemdam effectum, paroxysmorum forma subinde praeprimis conspicuum; a caussis solitis, quae cephalalgiam vel inducere vel levare solent, multo minus mutatur, sed ita singulari atque ut plurimum ita constanti quadam ratione incedit, ut facilis sit ad eius causam conclusio, ad aegritudinem volo, quae subest chronicam, atque in alias easque varias mali conversiones pronam, siquidem solitae huius mali accessiones, sub forma nempe hemicraniae plus minusve definitis temporibus revertentis, conspicuae, a sueto suo tramite deflectant.

Haereditariam quandam in hunc morbum proclivitatem haud raro subesse, plures suadent observationes. Eodem enim correpti subinde fuerunt pueri annorum vix septem vel octo, caussis occasionalibus, quae citra notabilem quandam dispositionem malum inducere potuissent, neutiquam praegressis. Nisi vero labes huius generis haereditaria locum habeat: malum fere ab anno aetatis decimo tertio invadere, et saepius non nisi post annum quinquagesimum, quin sexagesimum et quod excurrit, quoad paroxysmorum vehementiam notabiliter sese remittere consuevit.

Paroxysmorum vehementia, numerus, duratio, atque symptomata quae praecedunt, paroxysmis socia sunt, eosve excipiunt, non una ratione se habent.

In

In multis verbi gratia, qui hoc morborum genere laborarunt, ſenſus quidam frigoris praevius fuit et unum capitis latus afflixit. Excepit hunc dolor, per duas fere horas increſcens atque tum per ſpatium aliquot horarum continuus. His ſocia vel pediſequa fuere: virium imprimisque ſenſuum languor, uti amblyopia et dyſecoia, motus difficiles ſeu adynamia; ſumma quaedam partis affectae ſenſilitas ſive teneritudo; ſymptomata a conſenſu partium profecta, oculis verbi gratia auribusve moleſta, ut lachrymatio ſiue aurium ſuſurrus; caloris quidam ſenſus pinnis narium maxime moleſtus; tumor ſubinde faciei; denique vomitus, qui ſcenam ſaepiſſime clauſit, ſomnoque ſaepius exceptus fuit, quo tandem plurimi expergefacti ſunt novo quodam ſanitatis ſenſu perfuſi.

Neque vero haec unica eſt mali forma, quemadmodum a nonnullis male relatam eſſe video. Eſt quoque alia in aliis; inferius commemoranda. (§. 5.)

Singuli paroxyſmi ſpatium ſubinde ſibi vindicarunt trium fere quin ſeptuaginta ſex et quod excurrit horarum. Per annum comparuerunt huius mali acceſſiones modo quatuor, modo triginta ſex. In iis enim, quae huius potiſſimum loci ſunt, hemicraniae ſpeciebus, numerus paroxyſmorum rarius dictum excedit, ſed rarius quoque dicto eſt inferior. Atque hac quidem ratione omnis aegritudo per annos ſaepius duodecim, quin per multo plures aegros vexavit.

Sacerdotem quemdam e Divi Dominici familia uuoquoque die Lunae hoc malum excruciavit; quemadmodum retulit *Salius Diuerſus*. Per horas circiter triginta atrociſſimus dolor aegrum invaſit atque hac ratione per tres annos et ſeptem menſes continuavit. Finitis tamen ſingulis paroxyſmis optima frui viſus eſt ſanitate.

Feminam quandam poſt partum is dolor invaſit atque per quinque annos omni hora vexavit per quartam horae partem. Hinc malum dictum eſt hemicrania horologica a *Ioanne Iunckero**), rariſſimae huius aegritudinis obſervatore.

Saepius itidem mane is dolor comparuit, verſus meridiem imprimis viguit, ſole autem, ut aiunt, declinante, ſeſe remiſit aut omnino evanuit. Hinc etiam *morbi ſolaris* nomine paſſim celebratur, vel ideo tamen incongruo

*) Diſſ. de hemicrania horologica. Hal. 1747.

gruo, quod in aliis circa vesperam, quin passim temporibus nullo modo definitis ac regularibus observantur mali accessiones.

§. V.

Alii dolore statim atrocissimo subito corripiuntur, ut eius vix ferre queant vehementiam diebus, quae sequuntur. Hinc cerebrum itidem vehementer afficitur, ut sensibus aeque ac animi viribus magna vis inferatur. Aegri nec lumen adspicere, nec minimum strepitum, aliosve corporis motus sine manifesta laesione perferre possunt. Passim in latere capitis dolente atrophia quaedam denique observatur, animadvertente cl. *Fordyce*. Simile quid passim contingere constat in simili quadam, itidem nempe dolorifica aegritudine, trismo sic dicto faciei dolorifico. In hoc enim malo ita quoque subinde mutatur faciei pars sive dextra sive sinistra ut, si ab utraque hominem adspexeris, duorum hominum facies conspexisse tibi videaris.

Malum quoque subinde pertinaciter aegrum tentavit citra omnem haereditariae dispositionis suspicionem, ab anno verbi gratia aetatis octavo ad septuagesimum usque. Id, quod seorsim moneo, ne illud, quod de haereditaria dispositione monui superius (§. IV.) errorem inducat.

Vomitus, symptoma illud in singulis paroxysmis frequentissimum, saepissime in aegri salutem cedit, et criticum est respectu singuli cuiusvis paroxysmi; quamvis etiam subinde non nisi a consensu partium proficiscatur, et nihil omnino inducat levaminis. Omnibus ac singulis paroxysmis, quamvis mirifice multis et per omnem fere vitam periodice revertentibus, finem tamen subinde constanter imposuit. Sunt vero etiam pertinacissimae huius generis hemicraniae species, ab anno verbi gratia aetatis octavo ad septuagesimum usque aegrum excruciantes, ubi nulla comparuit huius generis per os excretio.

Sinistrum capitis latus dextro frequentius affici, monuerunt plures. Quin caussis huius rei explicandis operam navasse nonnulli videntur. Sed fateor, aegre me ferre iudicium de hoc, aut alio, quicunque similis est, pathologorum calculo. Ita enim, ut haud absimile dicam exemplum, idem monuerunt de pleuritide, atque de malo hysterico. Sed aegre eiusmodi calculis inhaereo; *primum*, quia utrumque corporis latus frequentissime

sime his malis afficitur, neque ideo permagna, sive notatu mirifice digna subesse potest differentia. Fac enim mille homines pleuritide corripi in dextro, mille autem et quod excurrit in sinistro pectoris latere: quid est, quod in huius generis differentiam scrupulose inquiras? *Tum* vero, siquidem inquiras, inquirendum est exactius. Id quod fieri non potest, nisi huius generis paene innumeras observationes in hunc finem collegeris, ut vera deinde atque exacta institui queat comparatio. Desiderantur autem haec apud eos, qui de his rebus iudicarunt. Fatendum tamen est, circa sinistrum capitis latus, in hemicrania frequentius affectum, quamplurimos observatores consentire; circa pectoris autem latus in pleuritide frequentius affectum multo magis a se invicem recedere; ideoque ea, quae huius generis calculo reposui, praeprimis cadere in pleuritidem.

Passim quoque alterum capitis latus simul afficitur, eo autem, quod solitam morbi vim experitur, multo levius. Quin etiam in casu rariori perpetua quaedam ac regularis observata fuit commutatio, ita ut prima quavis mali accessione dextrum, secunda quavis sinistrum capitis latus dolore correptum fuerit. Id quod v. g. expertus est cl. *Wepfer*.

§. VI.

Symptomata, quae singulis paroxysmis sive praevia sunt, sive socia sive denique pedisequa: spectare potissimum videntur vel ad officinam digestionis laesam, vel ad nervos imprimisque dolorum effectus, quorum particeps est systema nervorum atque vasorum, quibus sanguis movetur, vel speciatim ad excretiones criticas, vel denique ad ea, quae multo magis sunt accidentalia. De singulis quaedam adiiciam.

Praeter ea, quorum iam supra feci mentionem: haud raro praecedunt: addephagia, nausea, vomituritio, quin ipse subinde vomitus; sensus frigoris, cardialgia, horror subinde rerum, quas alias aegri appetere solebant, uti fumi tabaci, aliorumque.

Ab alimentis subinde levamen quoddam, quamvis non nisi temporarium, experti sunt aegri: id, quod rarum non est in aegritudine gastrica, chronicae praesertim indolis et frequentiori quidem sed leviori primarum viarum conspurcatione nexa.

Pulſus in paroxyſmi vigore magnam frequentiam produnt celeritudinem atque duritiem; vomitu autem inſequuto ſubito remittere conſuevit iſta pulſuum conditio. De effectibus dolorum conſenſualibus ſuperius dictum eſt.

A vomitu ſaepiſſime ſalus. Adieci tamen, quae huius loci eſt, limitationem ſuperius. Apud alios autem aliae ſubinde excretiones ſingulos paroxyſmos ſoluere viſae ſunt. Pertinent huc v. g. ſudores copioſi; haemorrhagia narium; et lachrymarum, quibus inſignis quandoque fuit acrimonia, profluvium ex oculo et nare lateris affecti. Quin paſſim, ſed certe in caſu rariſſimo, non ſolum unus alterve paroxyſmus, ſed omnis, quae ſubeſt, aegritudo, huius generis excretionibus ſanata eſſe videbatur. De hemicrania feminae cuiusdam memorabile retulit exemplum cl. *Becker* fluxui menſtruo ſemper praevia, atque ſpontanea arteriae temporalis ruptura tandem ſanata. Aliud eſt *Riverii* exemplum, quod ſpontaneam ſpectat ſanguinis per oris labia excretionem eamque in aegri ſalutem cedentem. Ars tamen ſimul auxilium tulit, ſecando venas. A ſudoribus, praeprimis partialibus, quae in ipſo paroxyſmorum vigore, ſive ad finem eorumdem, quin paſſim his ſuperatis, atque in latere praeprimis affecto obſervantur, non ita facile ſalutem ſperes. Raro enim hanc portendunt, et omnium minime, ſi laſſitudo eosdem excipiat manifeſta.

§. VII.

Circa omnes huius mali paroxyſmos conſtantia quaedam et ordo obſervari ſolet, ſive tempus ſpectes, quo hominem invadunt, ſive ſymptomata, quae iſtis ſocia ſunt, praevia atque pediſequa.

Cauſſis enim ſolitis, quae alios capitis dolores ſiue inducunt, ſive levant, in hanc morbi ſpeciem *ſuetum imperium* non eſt. Saepius enim nullae praecedunt, quae manifeſtae ſint, cauſſae paroxyſmi occaſionales, et nihilominus tamen mali acceſſiones reverti obſervantur conſtanti quadam nec facile mutabili ratione.

Et ab hac quidem animadverſione non aliena eſt ad cauſſam, quae ſubeſt, propriam ac chronicam, concluſio, pluribus tamen inferius exponenda.

Sub-

Subinde tamen paroxyſmos induxiſſe viſae ſunt cauſſae externae et magis manifeſtae. Oſervatum id eſt ab hypocauſti calore; a refrigeratione pedum; ab affectione narium his illisve, quae gravem odorem ſpirant, particulis inducta; a cibis acidis aliisque; atque a potu vini et ſimilibus quibusdam cauſſis, quibus vis ineſt, officinam digeſtionis, praeter naturam conſtitutam, nervos, vel ſanguinem commovendi atque turbandi.

Taceo, quae paſſim in uno alterove huius generis aegro ſupervenerunt ſymptomata, quippe quae multo minus ſolitae huius aegritudinis naturae nexa ſunt, ſed accidentalia. Sunt huius generis diplopia, motus brachii convulſivi, aliaque.

Superatos huius mali paroxyſmos perfecta ſubinde ſanitas excipere videtur. Videtur inquam. Rem enim, ſi exacte loqui velis, longe aliter ſeſe habere, ſatis ſuperque patebit ex ipſa cauſſarum, quae in hac aegritudine latent, conſideratione.

Graves tamen paroxyſmos notabilis virium iactura ac ſingularis quaedam partium, quae affectae fuerunt, teneritudo ſive ſenſilitas inſequi ſolent. Accedunt paſſim alii, praeprimis nervorum affectus, ſenſus v. g. formicationis digitis moleſtus, ſenſim ad collum uſque propagatus, et triſmo denique exceptus. Et haec quidem omnia nec non ipſam hemicraniam, vomitu bilioſo fugata eſſe, *Piſonis* eſt obſervatio.

Denique, ut ſingulorum paroxyſmorum vel omnis, quae ſubeſt, aegritudinis ſequelas, paſſim certe obvias, perſpiciamus: ad ſingulares quosdam anomaliae, quae in hanc aegritudinem cadit, effectus, atque ad alia quaedam reſpiciendum nobis erit, de quibus iam dicam ſeorſim.

§. VIII.

Hemicraniae ſpecies, quae prae reliquis ſunt memorabiles corporis quandam aegritudinem ſibi vindicant, quae non ſemper ſolita ratione, hemicraniae nempe ſingulis ac dictis paroxyſmis, ſed *anomala* quadam, hoc eſt, inſolita atque in aegri perniciem vergente, ratione conſpicuam ſeſe ſubinde praebet. Dicendum itaque *primum* erit, quae ad anomalas huius mali converſiones referenda ſint? *tum* vero, qui

ſint

fint huius illiusve anomaliae effectus? *denique*, quae fint cauffae inducendis his mali converfionibus pares atque idoneae?

Itaque ad anomalas huius aegritudinis commutationes referenda funt, quae dicam:

1) fi dictae hemicraniae paroxyfmi a *folita fua frequentia magis remittunt*, quam pro cauffis quibusdam, quae in corpore adhuc latent, fieri id poteft quin aeger detrimentum inde capiat. Paroxyfmi itaque *nimis raro* aegrum invadunt.

2) fi paroxyfmi *plane non amplius comparent*, praefente tamen fimili quadam cauffarum conditione (n.1.). Refpectu enim mali, quod fubeft, hemicraniae infultus, morbi, ut ita dicam eruptiones fiftunt, quibus quidem vis aegritudinis, quae fubeft, vel imminuitur, vel certe tali ratione verfus partes minus nobiles dirigitur, quae aegri falutem multo minus turbat, quam multae aliae, quae huius loco contingere poffunt, mali converfiones.

3) fi motus critici, olim verfus finem paroxyfmorum folemnes, nunc multo minori gradu eveniunt, quin forte nunc omnino defiderantur. Defideratur v. g., qui olim fcenam femper claufit, vomitus falutaris.

4) fi nondum comparuerunt hemicraniae infultus, quamvis iam lateat in corpore, quae huius loci eft, aegritudo. Verfus alias partes vis morbi, qui fubeft, dirigitur, eiusque effectus omnino infoliti eveniunt.

In quarto, quem dixi, cafu varia quidem oborta funt paffim fymptomata, eius tamen praefertim generis, quae nervis debentur male affectis. Ita verbi gratia vertigine per plures annos ac frequentiffime vexabantur aegri; neque prius id malum aegros reliquit, quam poft infultus, qui tandem comparuerunt, hemicraniae. Narravit huius generis exemplum *Wepferus*. Tenuit enim vertigo puerum ad annum ufque aetatis tricefimum; hoc autem anno locum ea fecit hemicraniae.

Simili ratione mala ifta fymptomata, quae hemicraniae infultus olim folemnes tum vero impeditos, vel fimilem crifium perturbationem exceperant, mox itidem faepius evanuerunt, reverfis, qui foliti erant, hemicraniae paroxyfmis, five motibus criticis, circa eosdem olim obfervatis.

Im-

Impeditos autem huius generis hemicraniae insultus, vel crisium, quae circa eosdem eveniunt, perturbationem iidem mala nervorum prae ceteris frequentius exceperunt. Comparuerunt passim vitia pectoris, insultus verbi gratia dispnoeae quin passim catarrhi suffocativi, neque raro sensus quidam constricti pectoris, aegrum fere ad modum anginae sic dictae pectoris subinde ac subito invadens; diarrhaea cum notabili virium iactura; spasmi musculorum faciei aliorumve, atque, ut generatim iterum moneam ac plurima complectar, mala potissimum nervorum. Referas huc amblyopiam quin perfectam subinde amavrosin, aliaque mala, quae nobilem istam oculorum functionem subinde turbarunt.

Taceo alios quosdam effectus passim quidem observatos sed longe rarissimos. Est huius generis cl. *Schobelt* observatio, ubi motus brachii sonitum edidit baculorum fractorum, quam quidem uberius expositam invenies in libro eiusdem inferius laudando.

§. IX.

Quae vero sint caussae, quae dictis hucusque anomaliis (§. 8.) occasionem praebeant, inquirendum nunc erit. Iam, si ad singulas de hoc morbo observationes respexeris, huius generis caussas manifestas atque externas saepissime desiderabis. Nam, cum animadverti non potuerint, ideo nec referuntur ab observatoribus. Hinc opus erit ratiocinio atque probabili quadam hac de re conjectura. Dictas anomalias praevias fuisse, tum vero mala sequuta esse, de quorum caussis nunc disputamus, id certe ex ipsis observationibus satis superque constat. Eadem mala subinde induci videbantur diarrhoeis, febre, virium iactura, atque ventriculi potissimum debilitate. Haec enim singula passim praevia fuerunt. Iam si haec omnia perpendas, quae ex ipsis patent observationibus, hisque tum ea conferas, quae de caussis horum morborum adiiciam inferius: ad caussas quoque, quae ista mala, dictas anomalias insequentia, demum inducant, non ita ardua erit conclusio. Dicam, quae praecipua mihi videntur, singula momenta.

1) Propter illas, quas dixi, caussas, vires naturae ita frangi possunt, ut motibus istis quodammodo criticis, quos ipse sibi vindicat regularis hemicraniae insultus, haud amplius sufficiant.

2) Fons, qui subest, aegritudinis, atque inferius pluribus illustrabitur, latius, ut ita dicam, serpere ideoque et plures corporis easque insolitas

par-

partes, antehac nempe immunes itidem nunc afficere poteſt. Sis v. g. memor padagrae ſic dictae inveteratae, cuius paene ſimilis mihi eſſe videtur ratio. Partes enim, in quibus malorum quaſi ſentina per multos annos fuit, quaeque per multos annos irritamenta, aliis partibus moleſta, ſaepiſſime generaverant, partes volo abdominales, nunc denique ipſae manifeſta ratione laborant, aliisque partibus nunc parcent, olim ſaepiſſime, quin fere unice adfectis.

3) Irritamenta a chronico iſto aegritudinis fonte profecta (n. 2.) nunc aliis partibus iisque inſolitis vim poſſunt inferre.

4) Huic momento (n. 3.) illud potiſſimum favebit, quod nunc dicam ſeorſim. Proprius conſenſus nervorum, qui partem, ubi malum altam propriam ac chronicam ſedem figit, et ipſum caput, intercedunt, mutationem forte ſubit, ut iſti nervi ſueta ac ſympathica ratione affici, atque reagere nequeant; in aliis contra ſyſtematis nervoſi partibus aliae forte contingunt mutationes, quae affectionibus ſympathicis iisque inſolitis mirifice favent. Neque tamen ſemper hac ipſa nervorum mutatione opus eſſe, concedo, ut dictos effectus intelligas. Pro mutationibus enim, quas ipſum mali fontem (n. 1.) ſubire monui, nova quoque irritamenta, hinc etiam inſolitos horum effectus iure exſpectabis.

Atque his quidem mala iſta potiſſimum deberi videntur, quae dictas anomalias ſequi conſueverunt. Ratum tamen poſui in hac explicatione, iam cognitam tibi ac veram eſſe, quam paullo inferius adieci, de chronicis dictae hemicraniae cauſſis, theoriam.

§. X.

Mala autem, quae paſſim ab Hemicrania proveniunt, dictis eiusdem anomaliis non unice debentur. Plura ſunt huius generis mala, citra omnem, quam dixi, hemicraniae anomaliam, paſſim conſpicua. Proveniunt potiſſimum ab ipſa morbi gravitate, atque, ut ſpeciatim dicam, ab immodica humorum congeſtione verſus caput; a dolorum vehementia; a ſpaſmis qui ſuperveniunt, atque ab ipſo fontis, qui ſubeſt et in abdomine latere conſuevit, augmento. Hinc paſſim eveniunt: oculorum morbi, ipſa quandoque oculi ruptura; paralyſes; viſus, auditus ſive olfactus ab-

abolitio; balbuties aliaque loquelae vitia; memoriae defectus sive debilitas; notabilis faciei, inprimisque oculorum mutatio, ut plane insolitus sit aegri (ab una potissimum parte) adspectus; symptomata primarum viarum, quibus et has et omnem, quam late ista patet, digestionis officinam graviter laborare luculenter perspicitur; quaeque sunt alia, his passim socia vel epiphenomena.

§. XI.

Hemicraniae, quae huius potissimum loci est, paroxysmis certo respectu *salutiferum quid* (s. criticum,) tribui posse: ex iis iam patet, quae monui superius (§. VIII.) Certo itaque respectu egregia, alio tamen reprehendenda mihi esse videntur, quae monuit cl. *Tissot* circa medelam huius morbi prudenter instituendam (in editione prima cl. *Ackermanni*, Abhandl. üb. d Nerven etc. III. B. 2 Th. Leipz 1782. p. 516.) Cavendum quodammodo esse monet a sanatione hemicraniae p. 516. Sed opus erit, ut verba, quae huc faciunt, adiiciam. „*Ueberhaupt*, inquit, ist bey der Behandlung des *halbseitigen Kopfschmerzes* dies die erste Regel, daſs man kein Mittel, um ihn zu heben, verordnen muſs, wenn er nicht zu häufig ist, die Anfälle etwa monatlich nur einmal wieder kommen; wenn die Anfälle nicht so heftig sind, daſs sich die Folgen von denselben befürchten lassen, von denen ich oben geredet habe; wenn die Kranken in der Zwischenzeit zwischen den Anfällen vollkommen gesund sind und der Magen seine Verrichtungen ordentlich thut." Haec atque similia quorum passim meminit cl. *Tissot*, laude singulari dignissima habeo, quod huius generis regulas praescribens *quaestionis* certe memor fuit, saepissime ab aliis neglectae: *quatenus nempe et ubi arte sucurrendum sit nec ne?* Quam gravis autem haec quaestio sit in artis medicae exercitio: e *Therapia generali* bene constat. Ab altera autem parte monendum esse existimarem, *primum*, quod hemicraniae *generatim* mentionem fecerit dictus Auctor, non adiecta, qua opus est, limitatione. Relatio enim ista critica non nisi in quasdam hemicraniae species cadit. Simili ratione libro citato pag. 514. verbis certe usus est, quae dicto errori occasionem facile praebent. Recte enim a cl. *Ackermanno* versa ita sonant: „diese einzige Beobachtung ist hinreichend zu beweisen, daſs *der halbseitige Kopfschmerz* eine kritische Krankheit ist, deren Unordnungen, wie sehr viele Thatsachen beweisen, allemal üble Folgen nach sich ziehen." *Tum* vero monendum erit, in

 enu-

enumeratione conditionum, quibus praesentibus hemicraniae sanatio tentanda non sit, eam certe *conditionem* haud nominatim adiecisse ei Auctorem, quam quidem prae ceteris omnibus audiendam esse existimarem. Nihil nempe moliendum est arte ad praevavendos vel removendos hemicraniae, *quae huius loci est*, insultus: nisi symptomata superveniant sic dicta urgentia, et si *illud ipsum cognitum non habeas*, *cuius respectu criticum quid tribuendum est* dictis hemicraniae speciebus. Conditiones itaque prae ceteris memorabiles et dictis adiiciendae ea verba spectant, quae literis diductioribus expressi. Cadit enim ista admonitio in certas quasdam hemicraniae species; atque vel *his* remedia tua opponere bene liceret, si eam, quae subest, aegritudinem, et *cuius respectu* regulares isti hemicraniae insultus criticum quid absolvunt, datum esset, removere.

Adiicere tamen huic admonitioni placet: utique dictum Auctorem alia quaedam commemorasse, e quibus satis superque patet, in animo ipsi fuisse laudatam istam conditionem. Proxime enim addit „Ich sehe nicht genug ein, worauf ein verständiger Arzt in einem Fall wie dieser seine Heilungsanzeigen gründen kann.“

Quae itaque a Therapia generali praescribuntur, heic itidem tenendae sunt regulae circa medelam huius generis morborum; eorum volo, quibus non nisi *certo respectu* criticum quid tribuendum est (die relativheilsamen Krankheiten und Ausbrüche derselben.) Removendum est id, cuius respectu pars quaedam aegritudinis salutaris habenda est; non vero quaecunque aegritudinis pars. Ideoque, nisi cognitam habeamus hanc aegritudinem, huius natura primum eruenda venit a pathologis, cum absonum sit, eius effectus certo respectu salutares arte quadam medica impugnare. (Vid. *I. C. Wilh Iuncker's*, Versuch einer allgem. Heilk. II Th. Hall. 1791. p. 315. III Fall des Naturstandes.)

§. XII.

Hemicraniam itidem *contagiosam* esse, nonnulli monuerunt. Id quod nemini facile concederem; omnium vero minime, si de iis hemicraniae speciebus sermonem haberes, de quibus in hoc libello disputare constitui. Quae enim iure quodam ab omnibus aliis distinguuntur huius morbi species, quaeque igitur chronicae sunt aliisque, quos vel dixi, vel dicam, characteribus solemnes: eae certe contagio haud propagantur. Subest enim in his morbis quaedam corporis labes, multorum malorum, quae chronica sunt, fons atque sentina. Simile quid valet circa arthriti

dem

dem veram. Neque igitur iis facile credas, qui in alterutra aut fimili *quacunque* morbi fpecie a miafmatis cuiusdam particulis tot ac tantas corporis mutationes induci poffe fingunt. De alia quadam limitatione, quam placuit adiicere clariffimo *Tiffot*, itidem dubitarem. Is enim monet, non nifi eam hemicraniae fpeciem contagiofam haberi poffe, quae febribus intermittentibus, veluti fymptoma, paffim adiuncta eft, et qualem ipfe fuftinuit cl. Auctor.

§. XIII.

Iam vero inquiramus in *cauffas*, quibus *fpecies* debentur *hemicraniae prae ceteris notatu digniffimae?* Erit tum fimul occafio, exactius inquirendi in *hemicraniam* fic dictam *veram*, atque in eos characteres, quibus forte maiori iure uti licebit, ut quasdam hemicraniae fpecies a reliquis omnibus diftinguamus.

Optimos certe Auctores in cauffas hemicraniae inquirentes, fingulare ftudium in eo ponere videbis, ut quasdam hemicraniae fpecies ab omnibus reliquis diftinguant, quippe quas certe in animo habent, ubi *hemicraniae verae* ac fimili quodam nomine utuntur. Neque igitur alias hemicraniae cauffas ideo negant, quod non nifi hanc vel illam cauffam, hemicraniae cauffam dicunt. Dictum enim hoc effe volunt de quibusdam hemicraniae fpeciebus vel de una tantummodo huius morbi fpecie, quam prae omnibus reliquis confiderandam fibi fumunt. Alias cauffas tum referunt ad hemicraniam accidentalem, vel alia quadam ratione ab iisdem denominatam. Verae autem, quam dicunt, hemicraniae cauffam *alii* a partium confenfu repetunt atque ideo ventriculo aliisque a capite remotis partibus inhaerere putant, *alii* habent idiopathicam, ipfi nempe capiti infenfam. Neque haec fola pars eft theoriae, de qua varium eft auctorum iudicium. Arthritidem verbi gratia in culpa effe, quibusdam placet, uti clariffimo *Fordyce*; de quo dubitant alii, uti cl. *Tiffot*.

Iam igitur videamus, quomodo de his iudicandum fit? Vagam certe effe oportet omnem huius generis difputationem, nifi primum exactius definiveris, quo omnis fere nititur haec controverfia, quid demum illud fit, quod *veram* dicunt *hemicraniam*? De hac enim, five de quibusdam hemicraniae fpeciebus fermonem hic effe, ante omnia tenendum eft. Eamus itaque per fingula.

Primum igitur moneo, illud ipfum definitum non effe, a quo omnis initium capit, quae huius loci eft, controverfia; *hemicraniam* volo

ſic dictam *veram.* Liceat v. g. in examen vocare, quae hac de re monuit cl. *Tiſſot.* Is frequentiſſime nomine utitur *hemicraniae verae*, cui opponit *accidentalem.* An vero iſtius morbi poſuit characteres, quibus fidem habere poſſes? Me quidem iudice deſiderantur. Ne vero male me intelligant benevoli Lectores, id primum moneo: de characteribus morbi cuiusdam loquenti, non exacte *ſymptomata*, quippe quae in ſenſus cadunt, aut *ſigna* quaedam *ſenſibilia* et *diagnoſtica* in animo mihi eſſe. Poſſes enim aegritudinem quandam ex alia cauſſa ab omnibus reliquis diſtinguere; alios poſſes conſtituere characteres, qui memorabiles eſſent neque aliter, niſi *ingenio* medici erui forte poſſent, habito nempe reſpectu ad omnem aegritudinis *decurſum*, aliave. Itaque ne huius quidem generis characteres poſitos eſſe moneo a celeberrimo, quem dixi, Auctore. Quos enim paſſim commemoravit: definiti non ſunt, ſed ita vagi, ut ſibi ipſis ex parte omnino repugnent. Poſuit paſſim hemicraniae verae characteres, qui vel alius itidem competunt hemicraniae ſpeciebus, quas tamen pro verae hemicraniae ſpeciebus habendas *non* eſſe, ipſe alibi monet; vel in aliis hemicraniae ſpeciebus deſiderantur, quas tamen ipſe auctor ad veram retulit hemicraniam. Adiiciam exempla, ne temere haec monuiſſe videar.

Pagina libri laudati 547 *vomitum* veluti characterem quendam, ponit, huc referendum. Inſultus enim hemicraniae, quae *vera non eſt*, *nunquam* vomitu ſolvi monet. Id quod obſervationibus neutiquam eſt conſentaneum. Neque enim profecto rarum eſt, hemicraniam quandam gaſtricam vomitu ſolvi, quamvis non niſi una vice hominem invaſerit, neque ex ullo alio reſpectu ſimilis fuerit iſtis hemicraniae ſpeciebus, quas prae reliquis omnibus memorabiles habere licet. Solvuntur paſſim vomitu huius generis dolores, quos pro reliquis, quae circumſtant, conditionibus, ne ipſe quidem dictus Auctor ad hemicraniam veram relaturus eſſet. Accedit his, quod in hemicraniae caſu, quem ipſe *Tiſſotus* ad hemicraniam retulit veram atque haereditariam, nullus unquam obſervatus fuerit vomitus. Excruciavit id malum chirurgum quemdam ab anno aetatis octavo ad ſenectutem uſque, eumque tantis doloribus invaſit, vt neque lumen, neque leves iſtos horologii motus in paroxyſmi vigore perferre potuerit.

Subinde generatim *ſymptomata* differre monet in hemicrania vera. Ita v. g. pag. 541. Sed quae ſunt iſta ſymptomata, ſemper quidem in hemicrania vera, nunquam vero in aliis hemicraniae ſpeciebus conſpicua? In diiu-

diiudicando *eodem* hemicraniae casu, quem retulit cl. *Schobelt*, denique ad *caussam* respicit. Addit enim: „wir sehen hier offenbar einen *blosen* „rheumatischen Schmerz." Nihilominus tamen pag. 549. *dubitabundus* addit: hemicraniam veram *fortasse*, sed multo rarius, a materie *rheumatica* seu catarrhali proficisci?

Ad solam mali *pertinaciam* provocare non potest. De casu enim hemicraniae, quam per undecim annos viguisse retulit *Fabri Hildanus*, dubitat p. 543. quin vera fuerit hemicrania.

An respici potest ad caussas manifestas quae paroxysmos inducunt vel eorundem vehementiam lenire valent? Desiderantur utique huius generis caussae in speciebus hemicraniae prae reliquis notatu dignis, uti iam supra monui; attamen non semper. (Vide superius §. VII. et confer. apud *Tissotum* l. c. p. 546. ubi ad caussas provocat, quae proxysmum inducunt, vel leviorem reddunt et pag. ib.: 535. n. 3.) Neque igitur huic criterio fides habenda est.

§. XIV.

Plus inest veritatis alio dicto, quod legimus pag. ib. 546–547. Respicit enim ad plura. Singula tamen, quae verbis seorsim expressis veluti *criteria* significantur, suis difficultatibus premi video. En! totum eumque praecipuum huius generis locum: „Wir sehen Flüsse an den Augen, der Nase, den Ohren, den Zähnen, dem Hals, die ihre Zeit und „ihre bestimmte Dauer haben: ich habe aber niemals diesen *genauen* und „*ordentlichen Gang*, diese *volllkommene Einförmigkeit*, diese *allemal beständige Dauer die den halbseitigen Kopfschmerz charakterisirt*, und *vornehmlich*, niemals diejenige *Art von Schmerz*, die dem halbseitigen „Kopfschmerz *eigen* ist, an ihnen beobachtet; auch ist *der Anfall* solcher „Flüsse niemals *so schnell*, die *Dauer* derselben niemals *so kurz*, und ihre „*Endigung* niemals so plözlich."

§. XV.

Singulis his (§. XIII. et XIV.) fides habenda non est. Colligenda vero haec omnia sunt, iisque ea adiicienda, quorum iam feci mentionem superius (minus v. g. imperium quod solitae et manifestae cephalalgiae caussae in hoc dolorum genus sive inducendum sive leniendum exercent, aliaque) vel quorum proxime ad finem huius §phi mentionem faciam. Atque haec qui-

quidem omnia *criteria* quaedam *ſenſibilia* abſolvunt, quibus hemicraniae ſpecies prae ceteris memorabiles *dignoſci* quodammodo poſſunt; inprimisque, ſi earundem paroxyſmi iam plures conſpicui fuerint obſervatori, ad omnem aegritudinis *decurſum*, *ortum*, atque *ſingulorum paroxyſmorum finem* ſatis attento. Ipſa autem *differentia ſpecifica*, cuius reſpectu ſpecies quasdam hemicraniae prae omnibus ceteris memorabiles habendas eſſe exiſtimo, *ſenſibilis* non eſt, ita vero notatu digna, ut propter hanc, tanquam veram huius diviſionis cauſſam, diſtinguendae ſint a medico artifice *ſpecies* quaedam *hemicraniae*. Abſolvitur autem eo, quod dicam, momento:

> *Subeſt morboſa corporis labes*, *chronica*, *occulta*, ſubinde *manifeſtis hemicraniae paroxyſmis*, veluti motibus *quodammodo criticis*, ſiquidem vero regularis hic morbi decurſus impediatur, aliis quoque quin gravioribus malis, tempore autem intercalari in caſu potiſſimum hemicraniae regularis, non aliis ſymptomatibus, ſed ingenio tantum medici, pro rebus quae circumſtant, rem omnem perpendentis, qua talis (veluti dicta labes) *conſpicua.*

Obſervatur huius generis *capitis dolor*, ut paucis, quamvis barbare dicam, *ſemicriticus ex fonte aegritudinis chronico!* (Cfr. §. penult.) Cadunt in eum dicta criteria (§. XIV.) *multo magis quam in ullam aliam* hemicraniae ſpeciem. In alia enim hemicraniae ſpecie iſta criteria *rarius et non niſi ex parte* (unum nempe ex iis alterumve) locum habere ſolent. Quo quidem additamento dictis criteris (§. 14.) multum accedit veritatis. Denique, *quod caput rei eſt*, quodque inferius pluribus exponam, iſta quam poſui differentia medici artificis negotium dirigit ac facilius reddit, ſiquidem in cauſſas inquirat, quae in definito hemicraniae caſu ſubeſſe poſſunt, therapeuticas. Itaque, cum iſta, qua uſus ſum, mali determinatio, adminiculum ſit curationis, non eſt, quod pluribus evincam, ad diſtinguendas nonnullas hemicraniae ſpecies uti eadem licere. Fac enim, nulla hucusque cognita eſſe *ſigna*, quibus dictae cauſſarum relationis praeſentiam cognoſcere queas, *monendum* tamen erit, *memorabilem* hanc cauſſarum et ipſius hemicraniae relationem obviam venire; ideoque ſtudendum eſſe, vt, *quae* vere exiſtit *haec mali ſpecies* atque pro dicto et *rationali* quodam charactere definita eſt, ſuis quoque criteriis, *quae in ſenſus* cadunt, cognoſci queat.

§. XVI.

§. XVI.

Generalem itaque characterem, cuius respectu hemicraniae species nonnullae eminere, a medico nempe artifice perpensae prae ceteris memorabiles esse videntur, a duplici momento repetendum esse existimavi. *Primum* a singulari *caussae*, quae subest, conditione, fonte nempe chronico, antecedenti §pho (XIV.) *generatim* descripto, paullo post autem *exactius* inquirendo. *Tum* vero a *relatione* hemicraniae ad hanc, quae subest, corporis labem chronicam. Est nempe ista *relatio* quodommodo *critica*.

Ad *caussam* itidem respexit cl. *Tissot* in constituenda hemicraniae, quam veram dicit, differentia; ea autem ratione, ut assentiri non queas. Ita v. g. libro cit. pag. 582. haec monet: Es giebt *zufällige* halbseitige Kopfschmerzen, die aber doch keine *wahren* halbseitigen Kopfschmerzen sondern Zufälle einer *Ursache* sind, die von *der Ursache* des *wahren* halbseitigen Kopfschmerzes sehr verschieden ist." Pro hac autem et simili quae passim legitur admonitione, recte concluderes, in ea hemicrania, quam dictus Auctor veram vocavit, non nisi unam ac definitam quandam caussam subesse. Tum vero apud *eundem* Auctorem, praeter eam, quam frequentissimam esse putat, caussam, aliam vides culpari, nempe plethoram (pag. 543-544), quin praeter hanc alias quasdam probabiles caussas ab *eodem Auctore* proponi (p. 549).

§. XVII.

Iam quaerunt: an caput afficiatur in dicta hemicraniae specie siue per sympathiam sive ab ipsa hemicraniae caussa idiopathice? Alii hoc, alii illud defendunt. Ego certe utrumque fieri existimarem. In casu nempe hemicraniae, quem prae ceteris omnibus memorabilem dixi, fons aegritudinis subest abdominalis. Is caussis hemicraniae, irritamentis v. g. inde orientibus praebet occasionem Iam vero haec irritamenta, uti et morbi abdominis, qui chronicam, quae subest, labem absolvunt, tempore paroxysmi caput afficere possunt per sympathiam; irritamenta autem hac ratione enata ipsum caput subinde petere, eique infensa tum esse, non minus est probabile. Monendum itaque esse putavi, chronicum, qui subest, mali fontem remotissimis sane partibus inhaerere, irritamenta autem, quae inde propullulant, ipsum quoque caput petere posse. Ipse cl. *Tissot* ubi de hemicrania vera sermonem habet, *metastasium* fecit mentionem, atque tum morbi anomali commutationum, de quibus superius dixi. Neque ideo omnino negan-

ganda erat idiopathica huius doloris origo. Anomaliae, quae in hunc morbum ſubinde cadunt, argumentum potius praebent, ſentiuam mali ſubeſſe chronicam eamque abdominalem, atque irritamenta ibi enata alias quoque partes (quidni et caput?) petere poſſe.

§. XVIII.

Sed dicam exactius, quae circa cauſſas huius mali probabilis mihi ſit theo ia. Dicam primum paucis, illuſtrabo tum pluribus.

Itaque in hemicrania prae reliquis omnibus memorabili (ſingulari nempe, quem ſibi ſumit, decurſu, aliisque, de quibus alibi dixi, criteriis conſpicua) *fons mali* ſubeſt *chronicus*, *isque potiſſimum abdominalis.* His enim praeprimis partibus labes quaedam inhaeret morboſa ac chronica. Neque ſolum ventriculum iſta ſpectat, ſed omnem ſubinde, quam late iſta patet, digeſtionis officinam. Heic enim altas radices malum agere conſuevit. Haec autem *malorum*, ut ita dicam, *ſentina abdominalis* ortum praebet *materiis morbificis* atque *irritamentis*, quibus tum partes remotiſſimae notabili ac varia ratione corripi poſſunt. *Corripiuntur* autem *bis* in caſu hemicraniae regularis et dicti generis *nervi ſupraorbitalis* ramuli, partim ſympathica, partim et ea, quam idioipathicam dicunt, ratione. His oritur illud, quod hemicraniae vocant inſultum. Isque, ſi regularis fuerit, reſpectu mali quod ſubeſt, certo reſpectu ſalutaris habendus eſt. Iſta enim nervi *ſupraorbitalis* affectio atque *reactio* in aegri ſalutem quodammodo vergit, removendo verbi gratia iſta irritamenta quae a ſentina, quam dixi, abdominali inducta fuerunt. Morbum dicis *hemicraniae* inſultum et forte diceres *arthritidis* uti *podagrae* inſultum, ſi ex eadem labe abdominali, ac ſimili omnino, quam dixi, ratione, *aliae* (non capitis) *partes* doloribus afficerentur. Sed liceat haec ſingula pluribus illuſtrare; 1) nempe, affici, quos dixi, nervos 2) caput vexari per ſympathiam, et fontem malorum ſubeſſe chronicum atque potiſſimum abdominalem 3) idiopathicam capitis affectionem itidem negari in hoc morbo non poſſe; 4) magnum hemicraniae dictae, ac verae arthritidis *inſultus* intercedere affinitatem, et quae ſunt reliqua, his paſſim interponenda vel adiicienda.

§. XIX.

Par quintum nervorum ſeu nervos trigeminos in cavo adhuc cranii in tres ramos abire conſtat, ramum nempe orbitalem, maxillarem ſuperiorem et infe-

feriorem. Iam primus iſte huius eſt loci. Ramus nempe *orbitalis* ad orbitam tendit per rimam orbitalem ſuperiorem atque in tres ramos dividitur. *Primus* nempe, qui dicitur *frontalis*, ex orbita in frontem exit per foramen ſuperciliare, *alter*, *lacbrymalis* dictus, ad glandulam lachrymalem, *tertius* denique ſive *naſalis* per foramen orbitale naſi in cavum narium abit. Itaque, ſi porro perpendas, quibus tum partibus ramuli iſti nervorum proſpiciant, quaeque ſint, quae in hemicrania doloribus cruciantur partes, (frons nempe, regio temporalis, oculus etc.) denique, quae ſaepius his ſuperveniant ſymptomata, uti lachrymatio vel calor pinnis narium moleſtus: dictum certe nervorum *decurſum* non ſolum *doloribus* ſed aliis quoque, quae in hoc morbo eveniunt, *ſymptomatibus* apprime conſentaneum eſſe, perſpicies. Neque incongruum eſſe puto, *ſenſationes* quasdam in auxilium hoc loco vocare, quas de medico, artis anatomicae peritiſſimo, ac hemicraniae paroxyſmis ſaepius cruciato, relatas eſſe video a cl. *Tiſſot* (l. c. 536.) Is nempe pro iis, quae ſentiit, dictos nervos a doloribus affici, et minimos eorumdem ramulos, quin plures, quam in ſectione cadaverum oculis percipi ac demonſtrari ſolent, iſtis doloribus cruciari faſſus eſt. Pro ea itaque, quam proprio ſenſu percepit, doloris per minimas quaſi partes ambulantis ratione, plures potuiſſet nervorum ramulos depingere, quam quidem vulgo oculis percipiuntur in ſectione cadaverum. Atque hac quidem obſervatione alia adhuc ratione uti poſſe mihi videor. Nonne *huius generis ſenſationes* mali ortum *ſympathicum* comprobare tibi videntur? Mihi certe videntur, anologia aliisque argumentis freto. Siquidem enim *minimae* partes *ea ratione* ſenſationibus afficiantur, qua quidem ille affici viſus eſt Anatomiae peritus, materies morbifica ipſam partem ita *ſentientem* non facile occupabit. Subeſſe tum potius videtur liberior quidam *nervorum*, ut ita dicam, *luſus*, *motus* volo nervorum in minimis partibus multifarios, ſenſationum in his minimis partibus, quibus ſumma tamen ac ſubtilis quaedam vivacitas ineſt, cauſſas, nulla itaque ratione impeditos, hinc, ut tales omnino eſſe queant, a *cauſſa* ſympathica inductos.

Neque vero his unice inſiſtere animus eſt, ut mali originem conſenſualem evincam. Sunt huius generis argumenta longe alia ac graviora, quibus tamen ſubtiliorem iſtam animadverſionem praemittere placuit.

§. XX.

Ventriculum in hac aegritudine affici, ibique materias morbificas colligi, capiti per ſympathiam tum infenſas: multa teſtantur. Ventriculi im-

 puri

puri symptomata paullo ante singulos paroxysmos saepissime praevia, iisque socia sunt aut pedisequa. Laesae digestionis phoenomena, per omnem aegritudinem plus minusve subinde conspicua, penitus nonnunquam evanuerunt, neque tum amplius reversi sunt hemicraniae insultus, nihilque eorum contigit, quae ad anomalias huius morbi referenda fuerunt superius. Prae reliquis tamen memor sis vomitus, quippe quo singulos hemicraniae paroxysmos quam frequentissime ac subito solvi constat.

Quidquid autem illud sit, quod vomitu tollitur ac simili quocunque motu critico, ad singulos paroxysmos spectante: eius tamen *chronicum quemdam fontem corpori inesse* oportere, facillime perspicitur. Singuli enim paroxysmi recurrunt, non praecavente, qui singulos forte ac omnes paroxysmos solvit, vomitu. Idem probant aegritudinis anomaliae superius descriptae, earumque effectus saepissime obseruati. His certe omnibus *peculiaris* quaedam ac *chronica corporis labes* ita certissime evincitur, ut nullus supersit dubitationi locus.

Chronicum autem hunc mali fontem *abdominalem* potissimum esse monui. Sint argumento, quae dicam. Symptomata laesae digestionis modo praevia modo socia, modo pedisequa esse singulis paroxysmis, bene constat. Ructus acidi aliaque impuritatum primarum viarum indicia ita constanter passim praevia fuerunt, ut pro his aegri praesagire potuerint paroxysmum proxime instantem. Dolor ventriculi primum subinde paroxysmi symptoma absolvit; is passim aegrum e somno excitavit, atque tum insequutus est hemicraniae insultus. Vide exemplum apud cl. *Tissot* l. c. pag. 516. aliud ibidem p. 532. Vomitus singulos paroxysmos frequentissime solvunt; recurrunt hi; neque igitur dubitabis, in *iisdem* partibus *labem* subesse, a quibus exspectanda est frequentissima ista primarum viarum conspurcatio, hoc est, in ipsa digestionis officina. Addas his periodicam mali invasionem, nusquam certe frequentiorem, quam in huius generis morbis, quibus sentina quaedam est abdominalis; morbos porro abdominales ad finem aegritudinis, fere uti in podagra inveterata, saepius conspicuos; modum sensationis in hemicrania superius commemoratum (§ XVIII); utilitatem remediorum, quae organis, digestioni inservientibus, prospiciunt, eadem nempe purgantium, obstructa resolventium, debilitati aliisve eorum morbis medentium, hinc eorum, quae dicunt stomachica, aliorumque; denique magnam istam affinitatem, quae veram arthritidem et nostrum morbum manifesto intercedit. Pluribus exponenda haec

ve-

venit paullo inferius. Sed liceat dictis maiorem fidem admonitione quadam conciliare quam circa *universum* quoddam morborum *genus* adiicere placet. Illud volo morborum genus, in quibus labes quaedam partium chronica subest, et magis occulta, unde per intervalla irritamenta emergunt, aliis iisque remotis partibus infensa, et quibus similis est omnis aegritudinis, ac dictae hemicraniae, decursus, atque relatio critica, labem, quam dixi, et manifestos mali insultus intercedens. In omni *huius generis* aegritudine labem, quae subest, chronicam nusquam prius maiori probabilitatis gradu quaeras, quam in partibus digestioni inservientibus. Quemadmodum enim in *sana hac digestionis officina* multa fiunt ac peraguntur occulta magis ratione, quae tum in *manifestas* vitae ac sanitatis partes sensim sensimque emergunt ac convertuntur: ita quoque *morbosa* eadem *officina* labem saepissime contrahit, morbificas materias aliasque morborum caussas sensim et magis occulta ratione inducit, ac demum per intervalla partibus subinde remotissimis vim suam infert, in his certe partibus satis superque tibi conspicuam. Ne multa, est *sanae*, est etiam *morbosae coctionis* officina primaria.

§. XXI.

Qualis autem sit ista *labes*, quae subest, chronica atque *abdominalis*, ne autumare quidem placuit celeberrimo *Tissot*, ceteroquin omnia ac singula multo exactius perscrutanti, quam quidem factum id esse videbis ab antecessoribus. Ego certe omnia huc referrem, quae ad *laesam digestionis officinam* facere videntur, ac ipsa potissimum huius generis organa spectant, iisque altius inhaerent. Neque igitur viscerum obstructionem, neque debilitatem, nec aliud quidpiam huius generis excluderem. Iam vero multae sunt huius generis aegritudines abdominales, neque tamen praesto est dicta hemicrania. Quae igitur est huius differentia specifica, si ad has caussas respiciamus? Vides facile, hisce moveri quaestionem haud parum obscuram ac subtiliorem, A dicto tamen fonte abdominali atque ab aliis, quae circumstant ac suum conferunt, corporis conditionibus, eam systematis nervosi partem, quae nervum, quem dixi, orbitalem atque nervos abdominales intercedit, sive ita *mutari* existimarem, ut, malo abdominali tum increscente, dicti potissimum capitis nervi vim morbi experiantur, *sive* saltim id effici, ut, sine interventu huius consensus morbosi ac prius enati, in dictam tamen nervorum partem vis morbi dirigatur.

§. XXII.

Si neque vomitus, neque aliud, quod primarum viarum affectionem manifesto spectat, symptoma observatur in hemicrania, reliquis autem, quae dixi, criteriis stipata: exinde tamen nondum concludere poteris, nullam subesse caussam paroxysmi sympathicam. Vomitus enim, qui paroxysmum frequentissime solvit, reactione quadam nervorum effici videtur. Itaque subinde non nisi huius generis reactio abesse poterit, ut ideo vomitus sequi non queat. Id quod vel ex eo colligas: quod in hoc potissimum casu nulla omnino re paroxysmum leniri potuisse observarunt (Vid. cl. *Tissot*, III. 2. 519.) Tum etiam hemicraniae insultus alia ratione, quam vomitus interventu, mutationem quandam salutarem in partibus abdominalibus inducere poterit. Omnium autem minime ab isto momento, vomitus nempe absentia, ad chronici, quem dixi, fontis absentiam concludere licet. Ab acrimoniis v. g. inde enatis idiopathicam quoque hemicraniam enasci posse supra iam monui; id, quod aliis quoque, qui passim in hoc malo contingunt, motibus criticis, uti largo sudore, versus finem paroxysmi profluente, satis probabile reddi videtur. Neque igitur propterea de fonte mali chronico eoque abdominali dubitabis, quod vomitu subinde haud solvantur dictae hemicraniae insultus.

§. XXIII.

Argumentis autem, quibus probare nonnulli studuerunt, hemicraniam morbum absolvere idiopathicum a rheumatica sive arthritica materie enatum, in alium potius finem uti licebit; ad perspiciendam nempe, quae *nostram* hemicraniae speciem, ac *veram arthritidem* utique intercedit, affinitatem.

Crescente aetate haud raro arthritici insultus sequuti sunt hemicraniae paroxysmos olim solemnes. Remedia externa, quibus manifesta vis est, morbosum quemdam humorem, ad caput delatum, derivandi quin excernendi, saepius profuerunt in hoc malo, non adhibitis remediis sic dictis stomachicis. Subjecta sensiliora fibris tenerioribus stipata, atque ad malum hypochondriacum proclivia, non solum ad arthritidem sed ad nostrum quoque morbum disposita esse videntur; eadem enim utrumque malum saepissime invasit.

Prae ceteris illud fere argumentum eminet, quod hemicraniae insultus haud raro tandem convertantur in paroxysmos arthriticos manifestos.

At-

Atque hic quidem mali decursus *Ioanni Iunckero* maxime solitus visus est et ad suetam aegritudinis, quae subest, naturam spectans. Cuius quidem sententiae adversarius utique est cl. *Tissot*; tenendum vero est, nihil praeterea hunc Auctorem monuisse, nisi illud: *non saepe a se* observatum esse hunc mali decursum. Addit hac data occasione cl. *Ackermann*: illum sane morbi decursum theoriae, quam amplexus est cl. *Tissot*, non satis respondere, nisi forte arthritidem aeque ac ipsam hemicraniam ex uno fonte, ventriculi nempe affectionibus, derivare velis; id, quod passim quidem evenire existimat.

Licebit certe haec omnia conciliare atque componere, quae repugnare sibi videntur; dummodo ad tria ista momenta respicias, quae dictis adiiciam.

Primum nempe non inhaerendum est solius ventriculi affectionibus *Tum* vero sermo sit de *arthritide vera* atque de nostra hemicraniae *specie* prae ceteris omnibus memorabili. *Denique* a plethora quidem similes quasdam aegritudines passim induci fatendum erit, sed non nisi *similes* sunt dictae hemicraniae speciei. Deflectunt ab eadem respectu criticae illius, quae chronicum fontem ac mali insultus intercedit, relationis; quin etiam forte respectu decursus symptomatum, aliorumque, quae in sensus cadunt. Movebo haec dubia inferius. Habito autem hoc, quem dixi, respectu, de dicta utriusque aegritudinis similitudine non dubitabis. Sed addam plura, quae huius loci sunt, argumenta.

§. XXIV.

Dictae hemicraniae *conversiones* ac *anomalias* iis, quae in arthritide vera eveniunt, simillimas esse, certissimum est, quod huc referas, argumentum. Sis memor effectuum, quos istas anomalias sequi, enarravi superius. Repetam ex his potissimum illud, quod pectus spectat, incommodum, sensum nempe pectoris constricti. Venit certe tibi in mentem quae de angina pectoris exposuit cl *Elsner*.

Observantur denique, in arthritide aeque ac in ea, quae huius loci est, hemicrania: iidem fere ac primum regulares mali insultus, per intervalla aegris molesti; idem sanitatis sensus, finitis mali paroxysmis frequentissimus; eadem subinde partium, quae doluerunt, teneritudo; similis quaedam proclivitas, in liberos progagandi morbi seminia; eadem contagii veri atque caussarum, quae externae sint et paroxysmos inducant, soli-

folita abfentia; eadem fontis, qui fubeft, chronici et dictae relationis criticae fufpicio; fimillima ifta, quae digeftionis officinam fpectant, phaenomena, paroxyfinis potiffimum praevia; fimiles mali converfiones in cafu aegritudinis anomalae atque a regulari decurfu tandem deflexae, atque eadem fere in fenectute impotentia, folitos mali infultus ac motus naturae, quibus ifti olim folvi confueverunt, abfolvendi.

Conferas denique his omnibus fingulas quasdam morbi hiftorias; neque certe amplius dubitabis. Vt unam adiiciam, cuius facta eft mentio in Hiftoriis morborum Vratislavienfium (v. *Tiff.* l. c. 590.): referendus huc eft *arthriticus* quidam, qui vehementiffimi doloris impatiens, balneis frequentiffimis malum in fugam dare ftudebat. Finem propofitum obtinuit. Evanuerunt dolores arthritici. Iam vero hos excepit atrociffimus capitis dolor, *finiftram* nempe capitis partem excrucians. Per horas duodecim ad quinquaginta ufque aegrum excruciabat: tum fequebantur vomitus, urina craffa, hisque cefferunt paroxyfmi. Maxima fuperftes erat partium fenfilitas, ut ferre non potuerint manus contactum. Subinde quoque in nucha tumor comparebat rubri coloris, cuius fumma itidem fuit fenfilitas. Monendum denique eft, hunc aegrum iam ante infultus manifefto *arthriticos* capitis dolore laboraffe.

Vides fane, quam egregie dicta comprobentur fingulari hac morbi hiftoria. Notatu digniffima funt: dolor ifte capitis manifeftae arthritidi praevius; hemicrania pedifequa; vomitus criticus ac ifta partium, quae doluerunt, teneritudo.

§. XXV.

Nonne autem *plures* funt *hemicraniae*, *quae dicta ratione* incedit, cauffae therapeuticae, praeter eam, quam dixi? an forte aliae huius generis cauffae non minus ea frequentes funt atque occultae? Si ita res fefe haberet, non effet, quod iftam fpeciem hemicraniae fedulo diftingueres in fyftemate aegritudinum naturali. Nifi enim propter eiusdem characteres ad memorabilem quandam cauffarum, quae therapeuticae funt, conditionem valeat conclufio, ad cauffam nempe huius generis vel unicam, vel certe magis occultam, atque una alterave, eaque fatis manifefta cauffa excepta, ceterum ubivis affumendam: iftis quoque hemicraniae cuiusdam criteriis haud dirigitur curatio, nec igitur eft, quod hanc morbi fpeciem fedulo diftinguant medici artifices.

Inftituto autem huius rei examine, aliter eam fefe habere obfervabis.

Ita-

Itaque primum morborum quaedam historiae exstant, ubi morbus ad dictum hemicraniae decursum omnino accedere atque a *plethora* promanare visus est Auctoribus.

Ita v. g. ab anno duodecimo ad decimum sextum usque aeger quidam perpessus est huius generis insultus hemicraniae. Tum vero evanuerunt isti paroxysmi, subsequuta narium haemorrhagia. Anno decimo nono cessavit haec sanguinis excretio; atque mox reversi sunt hemicraniae insultus. Post sex autem menses iterum locum fecerunt dictae narium excretioni. Retulit hunc casum cl. *Tissot* p. 545. l c.; istis autem praegressis aegrum non amplius observavit. Referre huc itidem posses alias quasdam observationes, nec non eas, quas de criticis subinde sanguinis profluviis enarravi superius. Sed, age, respicias ad eas, quas his adiiciam, dubitationes: quibus certe illud efficitur: *nostram* hemicraniae speciem proprium sibi vindicare locum in systemate aegritudinum naturali.

Nimirum, quamvis multis placuerit, plethoram huius morbi habere caussam, atque ipse cl. *Tissot*, (qui tamen a multis aliis caussis, huc passim relatis, discessit easque ad veram hemicraniam vix ac ne vix quidem referendas esse, sedulo monuit) plethoram itidem accusaverit, veluti caussam hemicraniae, quam *veram* dicit, haud raro therapeuticam: dicto tamen respectu ea fere repugnant, quae nunc subiiciam.

1. Desideratur quam saepissime omnis aegritudinis decursus, ubi plethoram huius morbi caussam fuisse, monuerunt Auctores. Neque igitur instituì rite potest comparatio, ut videas, an iste fuerit morbi decursus, quem sibi sumit, quae huius loci est, hemicrania. Alias enim hemicraniae species itidem a plethora promanare, uti a multis, quae supersunt, alius generis caussis, certissimum est.
2. Vbi non solum a plethora malum promanavit, sed paroxysmis quoque istis regularibus, constanti isto quodam omnis aegritudinis decursu, ne multa, omnibus istis characteribus stipatum forte subinde fuit, qui in nostram cadunt hemicraniae speciem: fons tamen mali subesse potuit chronicus, quin etiam abdominalis, atque hoc demum plethora capitis partialis, quin aliud forte eiusdem vitium organicum (ab aliis itidem passim in hoc morbo accusatum) induci.

Labem certe corporis in hoc casu subesse oportere, nec solam sufficere plethoram, vel ex ipsis mali accessionibus iure concludere poteris.

Re-

Revertuntur enim, quamvis soluti sint singuli paroxysmi sanguinis excretione.

3. Plethora vel universalis vel ea, quae speciatim capiti vim infert, ad eas caussas pertinere poterit, quibus, malo isto, quod dixi, abdominali praesente, illud efficitur, ut partes *capitis* (non vero aliae corporis partes) vim morbi experiantur. Remota itaque in hoc casu plethora *insultus* hemicraniae *caussam* tollis, non vero omnis, quae subest, aegritudinis caussam.

4) Labes ista corporis *minimo quodam gradu* passim locum habere potest; hinc, impeditis ista ratione (n. 3.) paroxysmis, soliti anomaliae effectus non insequuntur.

5. Ex istis caussis, quarum complexum fontem chronicum superius dixi, non absolute proscribenda est plethora; sed ista sola producendo dicto malo neutiquam sufficit.

6. Vsum, quem praestitisse visae sunt sanguinis excretiones, certe non unice ab eo repetere licet, quod sanguinis copia his imminuitur. Sanguis certe ab ipsa natura exeretus malas quasdam qualitates satis manifesto conspicuas praebuit; eiusque copia excreta certe non tanta fuit, ut a sola hac sanguinis copia, veluti unica morbi caussa, multas istas, quae praeviae fuerunt, mali accessiones repetere tibi liceret.

7. Caussae, quae sanguinem commovent, in hoc casu paroxysmos hemicraniae *inducunt*, atque *adaugent*, id quod seorsim v. g. monuit cl. *Tissot* l. c. p. 546. linea 14. Neque vero hoc iis criteriis optime respondet, quae de nostra hemicrania constituenda fuerunt superius.

8. Relatio ista critica, quae hemicraniae insultum ac fontem, unde promanat chronicum intercedit, in hac, de qua nunc lis est, hemicraniae specie vel omnino desideratur, vel certe, siquidem eam adesse velis, labem quandam corporis chronicam, veluti caussam, supponit.

9. Plethora caussam quandam *intermediam*, caussam nempe *paroxysmi therapeuticam* absolvere potest, non vero *aegritudinis* caussam therapeuticam atque primariam.

10. Denique, si his omnibus fidem denegare, atque ideo *dictam* hemicraniam a *sola plethora*, veluti unica aegritudinis caussa sananda, quandoque promanare, statuere velis: hoc tamen dabis, admodum *manifesta* esse huius caussae *signa diagnostica*, ideoque, ubi manifesta haec signa desiderantur, ad caussas istas abdominales, easque multo magis *occultas* pro dictis valere conclusionem.

§. XXVI.

§. XXVI.

Simili quadam ratione de aliis caussis iudicandum est, quas passim accusarunt; inprimisque de *caussis organicis*, *ipsi cerebro ac partibus*, *quae in vicinitate eiusdem positae sunt*, *inhaerentibus.* Sunt sane saepius detectae sectione cadaverum; malique decursus ad eum, quem dixi, respectu potissimum *refractariae* eiusdem naturae, quodammodo quidem accedit, sed alio eoque vario respectu ab eodem mirifice deflectit. Id quod vel ex eo solo momento intelliges, quod a *sola* praesentia huius generis caussarum *periodica* ista mali accessio neutiquam posset promanare. Plurimae itaque dubitationes, quas antecedenti paragrapho exposui, ad hoc etiam caussarum genus pertinere mihi videntur, cui istas facillime accommodabis. Ita v. g. caussae organicae capiti inhaerentes, rationem subinde continere putarem, qui fiat, ut alia, quae subest, corporis labes *caput* potius, quam *alias corporis partes* dolore afficiat. Caussam quandam consensus nervis proprii absolvere possent. In historiis morborum, huc passim relatis, desideratur saepius exacta decursus, quem morbus absolverit, descriptio. Signa, quae huius caussae suspicionem movent, magis sunt manifesta, quaeque sunt alia, pro dictis (§. 25.) satis conspicua.

§. XXVI.

En! itaque paucis nostrum iudicium, e dictis fere deducendum.

Vnam hemicraniae speciem ab omnibus reliquis separare student optimi de hoc morbo Auctores. Similem itaque nobis proposuimus finem; distinguenda est una hemicraniae species. Iam vero sermo non est de divisione respectu typi aliusve, quod satis notum est, divisionis fundamenti. Nos, optimorum Auctorum finem sequentes, unam hemicraniae speciem ab omnibus reliquis separandi consilium eo dirigendum esse putamus, ut *posita haec una*, quam cupiunt, *morbi species suum* quoque ac *proprium* sibi vindicet *locum* in systemate aegritudinum *naturali.* Iam vero, habito hoc respectu, vaga neque proposito nostro accommodata esse videmus, quae de *hemicrania* monent sic dicta *vera.* *Quorum* itaque *loco* ea ponere suadeo, quae nunc dicam.

I. NOTIO MORBI, QVEM VOLVMVS CONSTITVI.

HEMICRANIAE sic dictae VERAE substituenda venit pro dictis HEMICRANIA SEMICRITICA (quodammodo critica) E

E FON-

FONTE CHRONICO, EOQVE POTISSIMVM ABDOMINALI. (Sed vide, ne plura repetam §. XV. et §. XVII-XXV.)

II. MORBI HVIVS CHARACTERES.

Pertinent huc tria momenta. Aegritudo quae huius loci est:

1) singulari quadam ratione *decurrit.* (*Dictum* autem intelligo *decursum* quam late iste patet, respectu v. g caussarum, quae in singulos paroxysmos imperium suetum non exercent; mali accessiones quae subito aegrum invadere solent; anomaliae quae forte contingit, effectus, aliaque multa, superius enarrata. Vid. §. XIV. et XV.

Atque hoc quidem momento *characteres* absolvuntur, quae *cadunt in sensus.*

2) a *fonte* promanat *chronico* eoque potissimum *abdominali.*

Vide §. XVII-XXV.

3) *insultus hemicraniae* inducit, respectu mali quod subest, ac omnium quae praesto sunt corporis conditionum, *quodammodo criticos.*

Vid. §. XI.

Mali nempe insultus dolorificus *sive* naturae sistit *reactionem* quandam salutarem, *fonti* nempe, qui subest, chronico, eiusve *productis* adversam; (removentur verbi gratia singulis hemicraniae paroxysmis *caussae* quaedam *morbificae*, quae ex ista chronica labe sensim proveniunt iterumque propullulant remotis prioribus;) *sive* effectum aegritudinis absolvit, alios effectus eosque multo deteriores, ac propter labem corporis quae subest, citra istos mali insultus necessario metuendos, praecaventem, iisque certe multo minus periculosum.

III. VSVS AB HAC MORBI DETERMINATIONE EXSPECTANDVS.

1. *Cognosci* potest dicta aegritudo iis, quos *primo* loco paucis tetigi, characteribus (II. 1.) atque superius pluribus descripsi.

Fatendum tamen est, primam mali diagnosin suis quibusdam premi difficultatibus. Plures forte mali accessiones observare oportet, antequam certum ferre queas hac de re iudicium. Neque vero hoc obstat determinationibus, quibus hanc aegritudinem distingui cupio. Fac enim, *multo difficiliorem*, ac *imperfectam* esse positae aegritudinis dia-

diagnofin, quam quidem effe videtur, hoc tamen momento a *ponenda* hac morbi fpecie minime deterreri, fed ad inquirenda pofiti huius morbi figna *excitari* deberes.

2. Vbi pro his fignis (n. 1.) aegritudo quaedam cognofcitur hemicraniae paroxyfmis ftipata: ftatim cogitare licet ad *memorabilem* iftam, atque *criticam cauffarum relationem.* Neque igitur temere impugnanda eft ipfa hemicrania; fed removendum id eft pro viribus, *cuius refpectu* criticum quid tribuendum eft his mali paroxyfmis.

3. Valet fimul tua conclufio ad *definitam* quandam *cauffarum* conditionem, ubi praefto eft ifta (n. 1.) aegritudo. Subeft enim *labes* corporis *chronica*, eaque potiffimum *abdominalis.*

Notanda tamen hoc loco feorfim veniunt, quae dicam:

a) *Qualis* fit ifta labes chronica atque abdominalis, pro dictis non omnino obfcurum eft. Habes igitur, quod arte impugnes. Vt paucis dicam: *profpiciendum eft organis digeftioni infervientibus omni,* quae data eft ac prae reliquis congrua videtur, *ratione.* (§. XX.)

b) Fac etiam, nobis *omnino* obfcurum effe, quid illud fit, quod iftam labem abfolvat: (id quod non eft): utiliffimum tamen effet, monere, in dicta aegrutidine (n. 1.) labem quandam femper fubeffe chronicam, cuius refpectu hemicraniae paroxyfmi quodammodo critici habendi fint. En! certe memorabilem cauffarum relationem, quamuis etiam, quod reliqua fpectat, omnino effet obfcura. Id quod tamen non eft.

c) Hemicraniae, dictis (n. 1.) quodammodo fimiles, a *plethora* quidem paffim induci videntur; *aegritudo* autem vel ab ea, quam diximus (n. 1.) manifefto *difcedit* (refpectu decurfus, ortus etc. etc.) vel *non valet* in hac aegritudine *memorabilis ifta*, quam dixi, cauffarum hemicraniae aliarumque quae chronicae funt, *relatio* (n. 2.) vel denique fiftit plethora cauffam quandam intermediam (ab alio fonte chronico inductam) therapeuticam tamen et *fignis fuis facillime cognofcendam.* Vbi vero hoc non valet, ad *occultum* iftum fontem abdominalem, ad huius et hemicraniae relationem quodammodo criticam, hinc igitur ad *definitam* quandam et *caute inftituendam* mali *curationem utiliffima* valet *conclufio.*

d)

d) Vbi *forte* in *fimili mali decurfu* (n. 1.) *cauffae* latent *organicae* capiti inhaerentes (de quo tamen dubitandum adhuc eft) hae quoque fignis (cerebri nempe vitiis, aliisque) multo manifeftius fefe produnt, atque, quod caput rei eft, *medelam refpuunt.*

4. Hinc igitur vides, praeter dictam cauffam therapeuticam vix aliam quandam in *hoc* malo (n. 1.) fupereffe; ac fingulari prorfus ratione dicta morbi determinatione *curationem* tuam *dirigi.* Hinc aegritudini, cui ifta competit determinatio, in fyftemate morborum naturali fuus eft ac proprius locus, nifi noftris conaminibus paratus, novo certe eruditorum ftudio parandus (n. 1. et n. 3. b.)

§. XXVIII.

Iam vero, fi ad *reliquas* omnes *hemicraniae fpecies* refpicere velis, cauffae earumdem fuperfunt fatis multae. His vero aeque fuperfedeo ac aliis, quae hiftoriae hemicraniae, fi generatim eam fpectes, utique vel adiici vel fuperius interponi potuiffent. Neque e fingulari ifta cauffarum confideratione ita proprius vfus redundare poteft in artis medicae exercitium, qualis ex ifta huius mali *fpecie* emergit, quam quidem feorfim hucusque confideravi. Sunt enim tot hemicraniae cauffae, quot generatim de capitis dolore notari folent in pathologia. Plures ex his fatis frequenter etiam obveniunt; ideoque iam ex hoc refpectu multo aliter rem fefe habere vides, quam in memorabili ifta hemicraniae fpecie. Itaque haec et reliqua filentio praeterire, fcripta tamen nonnulla, ubi et haec paffim expofita videbis, adiicere placet.

Chrift. Henrici Schobelt, tractatio de Hemicrania, Berolini 1776.

Abhandlung über die Nerven und deren Krankheiten von Herrn *Tiffot*, deutfch herausgegeben von *I. Chr. Gottl. Ackermann*, III Band. 2 Theil. Leipz. 1782. p. 509 – 590.

C. A. Nicolai et *C. P. Fifcher*, Hiftoria Hemicraniae, Ien. 1785.

Fr. Hugo Chr. Loeber, diff. fift. hemicraniae aetiologiam etc. praef. *C. A. Nicolai* def. Ien. 1786.

Errata. S, 18. Lin. 4. praevavendos l. praecavendos.